

Ołtarz Tukulti-Ninurty

Paweł Borycki

29 grudnia 2011

Ołtarz Tukulti-Ninurty jest zabytkiem pochodzącym z okresu środkowoasyryjskiego. Powstał około 1230 roku p.n.e., w czasach panowania Tukulti-Ninurty I. Obecnie znajduje się w Muzeum Bliskiego Wschodu (*Vorderasiatisches Museum*) wchodzącym w obręb Muzeum Pergamońskiego w Berlinie. Zabytek nazywany jest ołtarzem, choć prawdopodobnie pełnił funkcję postumentu podtrzymującego wizerunek kultowy bóstwa¹.

Ołtarz został znaleziony w obrębie Świątyni Isztar w mieście Aszur we współczesnym Iraku. Znajdował się w pomieszczeniu z zamurowanym wejściem, któremu przypisuje się funkcję magazynu lub symbolicznego miejsca pochówku świętych przedmiotów. Nie sprawowano w nim kultu religijnego, a więc nie stanowiło ono oryginalnego kontekstu użytkowego zabytku.

Postument opiera się na na podwójnej kamiennej podstawie pokrytej inskrypcją. Tylko jedna płaszczyzna postumentu, składająca się prostokątnej powierzchni oraz zaokrąglonych elementów wykończeniowych w obu górnych narożnikach, została ozdobiona wypukłym reliefem [Rysunek 1]. Dekorowana płaszczyzna zabytku otoczona jest reliefową ramką pozbawioną ornamentu. Półokrągłe elementy wykończeniowe są wypełnione przez trzynastoczęściowe kokardy. Lewą część obiektu wypełnia scena zawierająca przedstawienia dwóch męskich postaci ukazanych z profilu, ubranych identycznie, posiadających identyczne brody, kolczyki i bransolety, trzymających takie same berło i wykonujących taki sam gest znajdującymi się tuż przed ich twarzami dłońmi – mających wyprostowane kciuki oraz palce wskazujące skierowane wprzód.

Rysunek 1

Prawą stronę przedstawienia wypełnia czworokątny postument z półokrągłymi wykończeniami w górnych narożnikach stojący na dwóch podstawach. Kształt postumentu jest wiernym odbiciem zarysu kształtu samego Ołtarza Tukulti-Ninurty i jest z nim utożsamiany, co pozwala zaliczyć ołtarz do grupy zabytków autoreferencyjnych². Na przedstawionym postumencie znajduje się prostokątny obiekt przecięty pionową linią, interpretowany jako gliniana tabliczka z rylcem lub wrota świątyni.

Inskrypcja na postumencie wykonana została pismem klinowym w języku akadyjskim. Jej początkowy fragment brzmi: „Platforma kultowa boga Nusku, głównego wezyra Ekur, posiadająca berła sprawiedliwości, dworzanina bogów Aszura i Enlila, który codziennie powtarza modlitwy Tukulti-Ninurty, króla, przez niego ukochanego, w obecności bogów Aszura i Enlila.”³ Końcowa część inskrypcji, zawierająca informację o zapewnieniu władcy świetlanego przeznaczenia, została zatarta i nie może zostać odczytana w całości.

W oparciu o treść inskrypcji i przedstawienia ikonograficzne podejmowane są próby wyjaśnienia pierwotnego znaczenia zabytku i pełnionej przez niego funkcji. Dwukrotnie przedstawiona postać jest identyfikowana jako Tukulti-Ninurta I. Trzymane przez niego berło było atrybutem władzy królewskiej. Dwa przedstawienia tworzą czasową sekwencję zdarzeń – władca ukazany jest najpierw w pozycji stojącej, a następnie klęczącej⁴.

¹BAHRANI 2003: s. 189; CHENG 2007: s. 438

²CHENG 2007: s. 437

³BAHRANI 2003: s. 192

⁴BAHRANI 2003: s. 190

Władca modli się przed znajdującym się na postumencie symbolicznym wizerunkiem bóstwa identyfikowanego w inskrypcji jako Nusku, bóg światła i ognia, a także sprawiedliwości i snów. Na większości spośród przedstawień ikonograficznych opatrzonych inskrypcją Nusku był symbolicznie przedstawiany w postaci lampy, zaś tabliczka z rylcem jest symbolem Nabu – boga pisma. Spostrzeżenie to pozwoliło na sformułowanie hipotezy, iż relief i towarzysząca mu inskrypcja nie tworzą spójnej całości, zaś inskrypcja powstała później niż relief⁵.

Interpretacje reliefu nie odrzucają jednak jednogłośnie jego ścisłego powiązania z inskrypcją. W inskrypcji Nusku określony jest jako “posiadacz berła sprawiedliwości” i pośrednik między władcą a bogami Aszurem i Enlilem. Przedstawienie tabliczki i rylca jest uznawane za nawiązanie do roli Nusku jako boga sprawiedliwości. Obserwator widział dowolny element przedstawienia dwukrotnie – władca przedstawiony jest dwa razy, zaś sam postument i znajdujący się za nim wizerunek kultowy też widoczne były dwukrotnie, jako obiekt fizyczny i jako przedstawienie. Może być to zawiązanie do “powtarzania” modlitwy Tukulti-Ninurty przez Nusku opisanego w inskrypcji akadyjskim słowem *ušaniuma*, które można przetłumaczyć także jako “podwajanie”⁶. Nusku *podwaja* więc modlitwę Tukulti-Ninurty w obecności Aszura i Enlila.

Informacja o zapewnieniu świetlanego przeznaczenia oznacza, że Nusku nie tylko wstawia się w modlitwie za władcą, ale także, jako bóg snów, powtarza mu we śnie usłyszane od Aszura i Enlila przeznaczenie, które zostaje zapisane na widocznej na przedstawieniu tabliczce. Nusku pośredniczy zatem dwukrotnie w powtarzaniu, lub *podwajaniu*, przekazów informacji między władcą a bogami⁷.

Powstało kilka hipotez opisujących domniemane oryginalne przeznaczenie Ołtarza Tukulti-Ninurty. Jedna z nich głosi, że przedstawienie znajdujące się na ołtarzu świadczy o jego oryginalnej roli oraz kontekście, w jakim był wykorzystywany. Modlący się władca ukazany na ołtarzu modlił się przed nim lub przed podobnymi do niego ołtarzami. Odbiorcą przekazu był sam król i osoby obserwujące monarchę w trakcie modlitwy, ale także przedstawiciele przyszłych pokoleń, których autor, świadomy swojej roli historycznej, chciał poinformować o przeznaczeniu tego zabytku oraz zabytków należących do tej samej klasy⁸.

Inna hipoteza poddaje w wątpliwość, czy ołtarz kiedykolwiek był używany zgodnie z przedstawieniem na zdobiącym go reliefie. Według niej, celem reliefu było wzmocnienie przeżyć uczestników ceremonii religijnych poprzez ukazanie króla uczestniczącego wraz z odbiorcą w ceremonii religijnej. Przedstawienie ołtarza na nim samym wraz z monarchą podnosiło rangę samego zabytku w oczach ówczesnych odbiorców⁹.

Ołtarz Tukulti-Ninurty jest ważnym zabytkiem epoki środkowoasyryjskiej, który przyciąga uwagę niejednoznacznością przedstawienia i mnogością interpretacji. Należy do klasy przedstawień autoreferencyjnych, które powstawały w Mezopotamii na przestrzeni tysięcy lat, a ich obecność jest uważane za fenomen w sztuce mezopotamskiej.

Bibliografia

- BAHrani 2003 – Z. BAHrani, *The graven image. Representation in Babylonia and Assyria*, Philadelphia.
- BAHrani 2003a – Z. BAHrani, “Doubling Dreams: Zainab Bahrani on Representations in Mesopotamia”, *826 Schermerhorn: The Newsletter for the Department of Art History and Archaeology* 17, s. 12–13.
- CHENG 2007 – J. CHENG, “Self-Portraits of Objects”, [w:] *Ancient Near Eastern art in context*, red. J. CHENG, M. FELDMAN, Leiden, s. 437–448.

Spis ilustracji

1. Ołtarz Tukulti-Ninurty. Wykonanie: Petrus Agricola, 21 czerwca 2011. (<http://www.flickr.com/photos/28433765@N07/5856689199/>, dostęp 20 grudnia 2011).

⁵BAHRANI 2003: s. 190

⁶BAHRANI 2003: s. 193–194

⁷BAHRANI 2003: s. 194–195; BAHrani 2003a: s. 12

⁸CHENG 2007: s. 444

⁹CHENG 2007: s. 443